

1845 TARİHLİ NÜFUS SAYIMINA GÖRE ÇAMARDI KAZASI*

Aysel ÇELİK SONAR**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mahmut'un saltanatı dönemine kadar olan süreçte nüfus ve arazi kayıtlarına ilişkin veriler tahrir defterleri aracılığıyla elde edilmiştir. Ancak uzun süre düzenli olarak tutulmayan bu kayıtlardan zamanla sağlıklı veri elde etmek pek mümkün olmamıştır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağını lağveden II. Mahmut yeni kuracağı ordunun asker ihtiyacı ve ülkenin vergi gelirini tespit etmek amacıyla ilk olarak İstanbul'da daha sonra da ülke genelinde nüfus sayımları yaptırmıştır. Günümüzde Niğde iline bağlı bir ilçe olan o dönemde ise Nevşehir Sancağına bağlı bir kaza olan Çamardı kazasında da 1845 yılında kaza merkezi ve köylerini içeren bir sayım yapıldığını tespit etmekteyiz. Bu çalışmada da Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Nfs.d 3573 ve Nfs.d 3574 koduyla kayıtlı, 1845 tarihli Çamardı Kazasına ait nüfus defterinin tahlili yapılmıştır. Defterde yer alan veriler günümüz Türkçesine çevrilmiş, ulaşılan bilgilerin daha iyi yorumlanabilmesi için tablolar da kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus sayımı; Nüfus, Çamardı kazası; 19. Yüzyıl; Müslim-gayrimüslim.

ÇAMARDI DISTRICT ACCORDING TO THE CENSUS IN 1845

Abstract

In the Ottoman Empire until the reign of Mahmut II, data on population and land records were obtained through tahrir books. However, it was not possible to obtain reliable data from these records, which were not kept regularly for a long time. In 1826, Mahmut II, who abolished the Janissary Corps, had censuses conducted first in Istanbul and then throughout the country in order to determine the military needs of the new army and the tax revenues of the country. We have determined that a census including the accident center and villages was conducted in 1845 in Çamardı accident, which is a district of Niğde province today and a district of Nevşehir Sanjak at that time. In this study, the population book of Çamardı kaza dated 1845, registered with the codes Nfs.d 3573 and Nfs.d 3574 in the Presidency of the State Archives, Ottoman Archives, was analyzed. The information in the ledger has been translated into today's Turkish and tables have been used for better interpretation of the information obtained.

Keywords: Census; Population; Çamardı District; 19 th century; Muslims and non-muslims.

* Bu çalışma Prof. Dr. Muhittin TUŞ' un danışmanlığında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalında Aysel ÇELİK tarafından 2014 yılında tamamlanmış olan "19. Yy. Ortalarında Çamardı Nüfusu (1845 tarihli, 3573-74 Numaralı Nüfus Defteri) isimli Yüksek Lisans Tezinden istifade edilerek oluşturulmuştur.

**Dr. Aysel ÇELİK SONAR, ayselceliksonar@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-0073-3493

Giriş

Nefs, kelimesinden türeyen nüfus, “nefis, can, hayat” manasına gelmekte olup bir coğrafyada yaşayan insanları Arapça tanımlar¹. Nüfus sayımları aracılığıyla bir toplumu oluşturan bireylerin sayı, cinsiyet, yaş, meslek, dil, din ve öğrenim bilgileri hakkında bilgi edilebilir. Ayrıca nüfus sayımlarına ait veriler toplumların sosyolojik, iktisadi ve tarihi verilerini araştırmak isteyenler için son derece önemli bir kaynak grubudur².

Oldukça çeşitli nüfus barındıran Anadolu’ya, 10. yüzyıldan itibaren başlayan Türk akınları yaklaşık iki yüzyıl kadar sürmüştür. Osmanlının Rumeli ve Anadolu’da yürüttüğü fetih hareketleri neticesinde sınırları genişleyerek farklı pek çok kimlik imparatorluğa eklenmiş ve böylelikle 18.yüzyıldan itibaren Osmanlı nüfus yoğunluğunda bir hayli artış olmuştur³. Elbette Osmanlının kısa süre içinde “farklılıklar imparatorluğuna”⁴ dönüşmesinde pek çok etken mevcuttur. Bu etkenler genel olarak Osmanlının kurulmuş olduğu coğrafyada, kendinden önceki Türk unsurlarının varlığı, Anadolu’nun içinde bulunduğu iktisadî ve sosyal buhran, Bizans halkının köylerini boşaltmaları, köylerini terk etmeyenlerin de Osmanlıya karşı teslimiyetçi olmaları ve reayaya uygulanan hoşgörü politikası gibi etkenlerdir.

19.yüzyılın ikinci çeyreğine kadar olan süreçte Osmanlı nüfusuna dair bilgileri kabaca tahrir defterlerinden⁵ tespit etmek mümkündür. Bu sayımlarda amaç ülke topraklarında yaşayan kişi sayısını tespit etmekten ziyade ülkenin vergi ve gelir kaynaklarını hesaplamaktır. İlk tahrir sayımının ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte günümüze ulaşan en eski defter 1431 tarihli Arnavid Sancağı Tahrir Defteridir⁶. Bu çalışma tahrir defterinin kaynak olarak kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti’nin ilk dönem nüfusu ile ilgili başvuru kaynağını tahrir defterleri oluşturmaktadır.

19.yüzyıla gelindiğinde önceki yüzyıllardan devralınan siyasi, askeri, mali ve iktisadi krizlerin bertaraf edilmesi için pek çok çare aranmıştır. Bu çarelerden biri de nüfus-arazi, mal-mülk sayımının tekrar gözden geçirilmesi olmuştur. Osmanlıda modern manada nüfus sayımı ilk olarak II. Mahmud’un saltanatı sırasında uygulamaya konmuştur⁷. 1831 yılında yapılan bu sayımın esas amacı vergi ve insan kaynağını tespit etmektir. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı lağvedilmiş (15-16 Haziran 1826) ve yerine Asakir-î Mansure-î Muhammedîye ordusu tertip edilmiştir. Yeni düzenleme ile huzur ve asayişin temin etmek yeni kurulan ordunun asker ihtiyacının karşılanabilmesi ve gayrimüslimlerin şahsi olarak vergilendirilmesi amaçlanmıştır⁸. Sayımlarla sadece nüfus tespiti yapılmamış, mülkiyeti tescil etmek, daha verimli ve sağlıklı verginin hesaplanması ve hesaplanan verginin ödenebilir olduğunu tebliğ

¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s.84; İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, s.1308.

² Alaattin Aköz, Şeyda Karaca, “1831 Nüfus Sayımına Göre Doğanhisar’ın Demografik Yapısı”, *Ulusal Doğanhisar ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*, 5-7 Ekim 2012, Konya, s.17.

³ Osmanlının nüfus yoğunluğunda yaşanan artışı Ömer Lütfi Barkan Rumeli topraklarında faaliyet gösteren şeyhlerin, dervişlerin, sufi ve abdalların etkin rol oynamasına bağlamıştır. Yine Enver Ziya Karal Osmanlı nüfusunun artışında temel unsurun “reayaya yapılan iyi muamele”, olarak değerlendirmiştir. Geniş bilgi için bkz; Ömer Lütfi Barkan, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara 1942, s.281; Enver Ziya Kral, *Osmanlı İmparatorluğunun İlk Nüfus Sayımı 1831*, DİE Matbaası, Ankara 1997, s.5.

⁴ Karen Barkey, *Farklılıklar İmparatorluğu Osmanlılar (Bir Karşılaşmalı Tarih Perspektifi)*, Versus Yay., İstanbul 2011.

⁵ Tahrir; bir bölgedeki arazi ve nüfus yazımına denir. Fethedilen bölgelerde idari teşkilatlanma tamamlandıktan sonra ilk iş bölgenin tahririnin yapılmasıdır. İlk dönem nüfus çalışmaları için başvurulacak başlıca kaynak olan tahrir defterlerinde sancakta yer alan kasabalar ve köyler, yaşayan erkek nüfusu, mezralar, çiftlikler, ekilebilir her türlü arazi, bağ ve bahçenin miktarı, elde edilen ürünün cinsi, değirmenler, mevcut sinai tesisleri, vergilendirilebilir hayvanların bilgisi yer almaktadır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, MEB, Yayınları, Ankara 1983, s. 376; Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988; Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, I, DİE Matbaası, Ankara 2000, s. 18.

⁶ Halil İnalçık, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

⁷ Modern devletin oluşumu II. Mahmud’un nüfus politikasıyla yakından ilgilidir. Zira devletin bu dönemdeki kaygıları arasında adil bir vergilendirme ve hazineye eksiksiz vergi akışının sağlanması, tarımsal üretimi arttırmak, yerel imar projeleri için iş gücü sağlama ve modern bir ordu için askere alımlar vardır. Geniş bilgi için bkz., Selçuk Selçuk Dursun, “Population Policies of the Ottoman State in the Tanzimat Era: 1840-1870” *Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2001, s.5.

⁸ Ümit Kılıç, XIX Yüzyılın İlk Yarısında Pasinler Köylerinin Demografik ve İskân Yapısı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2010, s.241.

etmek için mülk kaydı da tutulmuştur⁹. Sayımlar sırasında aşiret reislerine veya toplumun önde gelen kişilerine başvurulmamış, nüfus memurları¹⁰ kişileri kendi gözleri ile görerek doğrudan kayıt etmişlerdir¹¹. Bu sayım Anadolu’da toprakların tahrir edilmesi amacı gütmeyen yapılan ilk sayım olma özelliğine sahiptir¹². Nüfus istatistiklerinin toplanması ve bununla ilgili bütün konular geçmişteki ihtişamlı günlerde yürürlükte olan sağlam idari uygulamaları geri getirebilecek belirli başlı reformların temelini atmıştır¹³.

İlk sayımdan beklenen sonuçların istenilen düzeyde olmaması, zamanla değişen koşullar, yeni getirilen düzenlemeler ve ilk sayımın sonradan ortaya çıkan eksik yönlerini tamamlamak ve imparatorluğun tamamını kapsamayan bu sayımın ardından 1844’te ikinci bir nüfus sayımı yapılmıştır. Fakat bu sayım çok uzun yıllar sürmüş ve 1861’de tamamlanmıştır¹⁴. Osmanlı tarihinde en kapsamlı sayımlar 1885 ve 1907 yıllarındaki sayımlardır. Bu sayımlar da nüfusun yaşa, cinsiyete, doğum yerine, medeni hâle, mesleğe, etnik kökene, cemaate göre dağılımını ayrıntılı olarak veren ilk ve son sayımlardır. Bu sayımların amacı bir nüfus sicili ve kütüğü çıkarmak olmuş ve demografik endişeler ağır basmıştır¹⁵.

1. 1845 Nüfus Sayımına göre Çamardı Kazası

Günümüzde Niğde iline bağlı bir ilçe konumunda olan Çamardı, Niğde İli’nin güneydoğusunda, Toros Dağları’nın eteklerinde yer almaktadır. Niğde Merkez İlçe, Bor, Ulukışla ve Adana ili civarındadır. İlçenin yüzey şekilleri coğrafi açıdan oldukça engebeli ve dağlıktır. İlçenin sınırları içinde Torosların en yüksek zirvesi olan Demirkazık (3756 m) Dağı da yer almaktadır. Arazinin 1/3’ü de yayladır. Oldukça engebeli olan ilçede tarım sınırlı ölçüde yapıldığı için geçim kaynağı hayvancılıktır. Başlıca tarım ürünleri tahıl ve baklagillerdir. Meyveciliğin de yaygın olduğu bölgede, en çok elma yetiştirilir. İlçe topraklarında çok sayıda kurşun-çinko maden yatakları da yer almaktadır ancak bunların büyük çoğunluğu küçük boyutlu oluşumlardır¹⁶.

Çamardı ve çevresi hakkında doğrudan tarihi bilgi vermek pek mümkün gözükmemektedir. Ancak bölge, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Niğde ve çevresinin tarihi ile paralellik göstermektedir. Tarihî süreçte Niğde ve çevresinde egemen olan erklerin Çamardı çevresine de sahip olduğu düşünülebilir. Niğde Hititler, Frigler, Persler, Makedonlar, Roma, Bizans ve en sonunda Türklerin idaresi altına girmiştir¹⁷.

Çamardı ve çevresi, İç Anadolu’dan Çukurova’ya inen yol güzergâhı üzerinde olduğundan ticari ve stratejik açıdan önemli bir konumdadır ve konumundan dolayı, zaman zaman Bizans ile Araplar arasında hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur.

Bu bölge Müslüman Araplar tarafından “Bilad-ı Dürüb (geçit beldeleri) Türkler tarafından ise

⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (çev: Metin Kıratlı), TTT Yayınları, Ankara 1984, s.91.

¹⁰ Sayım memurları din adamları arasından seçilmiştir. Din adamlarının seçilme sebebi ise; halkı bu sayımın şeriata aykırı bir uygulama olmadığına ikna etmek olmuştur. Sayımların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için Ceride Nezareti kurularak nüfusun tespiti için eyalet ve sancaklarda defter nazırlıkları oluşturulmuştur. Geniş bilgi için bkz., Musa Çadrcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Yayınları Ankara 1991, s.45.

¹¹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.46.

¹² Karal, *Osmanlı İmparatorluğunun İlk Nüfus Sayımı 1831*, s.10.

¹³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s. 62. 1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi sonrasında nüfus miktar ve oranı, bulunulan bölgenin kontrol edilmesi ya da orada müstakil bir devlet kurmak konusunda son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle nüfus verileri özellikle Balkanlar ve Doğu Anadolu’da azınlıklar tarafından tahrif edilerek bölgede her milletin kendisinin çoğunlukta olduğunu ileri sürmek için Osmanlı nüfus verilerini tahrif ederek kendi lehlerine değiştirmişlerdir. Geniş bilgi için bkz., Musa Şaşmaz, “Distortion of Population Data for National Causes by the Greeks, Bulgarians and Armenians in the Late 19th and Early 20th Centuries”, *Journal of Ottoman Studies*, XVII, 1997.

¹⁴ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, s.62. Osmanlı imparatorluğunda modern nüfus sayımının öncüsü sayılabilecek bir sayım 1866 yılında Tuna Vilayetinde Mithat Paşa’nın yaptırmış olduğu emlak ve nüfus sayımıdır. Zira bu sayım da vergilendirme ve askere alma amacı güdülmemiş tüm vilayet nüfusunun yaşa, cinsiyete, medeni duruma, iktisadi faaliyet türlerine ve kollarına her hane de bulunan kişi sayısı hesaba katılarak kayıtlar tutulmuştur. bkz., Cem Behar, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, I, DİE Matbaası, s.69.

¹⁵ Behar, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 sonrası Modernleşmesi”, s.70.

¹⁶ https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Nigde_Madenler.pdf (18.01.2024)

¹⁷ Mehmet Özkarcı, “Niğde”, *DİA*, XXXIII, s. 92

“Şam-ı Şuğur” olarak anılmıştır. Emin Toroğlu Gülek Boğazı’ndan geçerek bölgeyi fetheden Türklerin bölgeyi “Şamardı” olarak zikretmiş olabileceklerini ifade etmiştir¹⁸. Osmanlı tahrir defterlerinde de bölge Şamardı Nahiyesi olarak geçmektedir.

Osmanlılar, bölgeye, II.Mehmet devrinin sonlarında hâkim olmuştur. Bütün Karaman ülkesini ele geçiren Osmanlılar, bölgenin bir tahririni çıkarmışlardır¹⁹. Yapılan bu tahririn tutulduğu defterin 88. sayfasında Niğde Vilayetine bağlı Şamardı (Çamardı) ve Melegübalı (Derinkuyu) mülkleri hakkında bilgiler yer almaktadır²⁰.

Çamardı, 16. yüzyılda Niğde Kazası’na bağlı bir nahiyeye konumundadır. 1507 tarihinde, Çamardı 15 köy ve 7 mezradan ibaret olup; 362 nefer ve 246 haneden oluşmaktadır. 1518 tarihinde ise, 19 köy ve 16 mezra, 543 nefer ve 356 haneden oluşmaktadır. Bu kadar kısa sürede nahiyenin nüfusu yaklaşık olarak %50 oranında artmıştır²¹. 1530 tarihinde ise 16 köyü ve 26 mezrası bulunan bir nahiyeye merkezidir²². Verilerden de anlaşıldığı üzere nahiyenin 16. yüzyıl boyunca hızla büyüdüğü ve geliştiği görülmektedir. 1584 tarihinde 40 köy, 42 mezrası bulunan bir nahiyeye merkezi olup, 3023 nefer ve 1450 hanelik bir yerleşim yeri haline gelmiştir²³. Çamardı’da görülen bu büyüme, konar-göçerlerin iskân edilmesinden kaynaklı olabilir. Çamardı Kasabası’nda Türk aşiretlerin yerleşmesinden öncesine ait henüz herhangi bir ize rastlanmamıştır. Mevcut yerleşim, Bereketli ve Maden köylerinin birleşmesinden teşekkül etmiştir. 1530 tarihli Muhasebe defterine göre, Maden 15 hane ve 23 neferden, Bereketli ise 107 hane ve 155 neferden ibarettir²⁴.

Yerleşim biriminin adı, Ulukışla Kazası’nın bir dönem idarî merkezliğini üstlenmiş olan Maden (Bulgarmadeni) kasabasından ayırt edilmesi için, birbirlerine çok yakın olan Bereketli ve Maden köyleri birleştirilerek “Bereketli Madeni” olarak değiştirilmiştir. Nahiyeye 19. yüzyıl ortalarından itibaren, merkezin adına isnatla, “*Nahiyeye-i Bereketlü nam-ı diğer Çamardı*” adıyla anılmaya başlanmış²⁵ ve günümüzde de hâlâ aynı isim ile bir yerleşim birimi olarak varlığını sürdürmektedir.

Çamardı kazasına ait nüfus defterlerinden olan ve Müslüman nüfusa ait bilgilerin tutulduğu 3573 numaralı defter 1261 tarihli olup ciltsiz ve ebrusuz olarak 306 sayfadan oluşmaktadır. 25x69 ölçülerinde olan defterin numaralı toplam 7 sayfasında²⁶ herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Gayrimüslim nüfusun kaydının tutulduğu 3574 numaralı defter ise ciltli ve ebrulu olup 15.5x46 ölçülerindedir. Defter 360 sayfadır ve defterin 26 sayfası²⁷ boştur. Her iki defter de aynı kayıt usulüne esas alınmıştır. Genellikle sayfalar iki sütün ve beş satırdan oluşmakta ve her satırda 3-4 isim bulunmaktadır. 1845 tarihli Çamardı Kazası nüfus kayıtları hane esası temel alınarak tutulmuştur. Sadece hanede yaşayan erkeklerin kaydının yer aldığı bu defterlerde sayıma öncelikle yerleşim biriminin önde gelen kişisinden yani imam, muhtar, papaz ve kocabaş gibi köyün ileri gelenlerinden sayıma başlanmıştır. İlk sırada hane reisinin ismi yazıldıktan sonra hanedeki diğer bireyler yaş sırasına göre büyükten küçüğe doğru akrabalık derecesi belirtilerek kaydedilmiştir. Aynı şekilde Gayrimüslim nüfusun kaydının tutulduğu defterde de sayıma ilk olarak birinci papazdan başlanmıştır. Her iki defterde de kişilerin isimleri, fiziki özellikleri; uzun, kısa, ak, kara, meslekleri; çiftçi, tüccar, vesaire ve varsa bedensel bir engelleri mutlaka not düşülmüştür. Örneğin; görmeyenler için “âmâ”, tek gözü görmeyen için “yekçeşm”, kolu sakat olanlar için “çolak”, ayağı sakat olanlar için “topal”, zihinsel sorunları olanlar için “mecnun”, iş göremez durumda olanlar için ise “alil” ifadeleri kullanılmıştır. Aynı özelliklere sahip ve art arda yazılan şahıslar için “bu dahi” ifadesi kullanılmıştır. Bireylerin yaşını belirtmek için “sin” ibaresi kullanılmıştır. Kaydı tutulan 1 yaşından küçük erkek çocuklar, kaç

¹⁸ Emin Toroğlu, “*Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması*” (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara 2006, s.322.

¹⁹ Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, Tahrir Defteri, Nr. 564.

²⁰ Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 64-65.

²¹ Mustafa Oflaz, *16. Yüzyılda Niğde Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992, s. 98-99; Toroğlu, “Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması”, s. 322.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, Ankara 1996.

²³ Oflaz, *16. Yüzyılda Niğde Sancağı*, s. 100; Toroğlu, *Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması*, s.322.

²⁴ Oflaz, *16. Yüzyılda Niğde Sancağı*, s.100.

²⁵ Toroğlu, “Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması”, s.323; Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Ankara 1988, s. 241.

²⁶ 1,20, 21, 57, 58, 303, 306.

²⁷ 38, 40, 79, 80, 110, 10, 130, 131, 134, 141, 177, 180, 121, 220, 229, 237, 247, 261, 271, 285, 306, 309, 232, 332, 357, 260.

aylık ise üzerine not düşülmüş ve yeni doğan ve kaç günlük olduğu tam olarak bilinmeyen çocuklar için yaş kısmına üç nokta konmuştur. Yaşları 14-17 arasında olanlar için çoğunlukla şâbb emred" (sakalı bıyığı çıkmamış), 17-25 yaş aralığında olanlar için "ter bıyık" (sakalı bıyığı yeni çıkmış) gibi nitelermeler kullanılmıştır. Fizikî özellikler dışında kişi başka bir yerleşim biriminden geldiyse geldiği yer ve gelme nedeni mutlaka not edilmiştir²⁸. Kaydın tutulduğu tarihte askerde olanların hangi tarihte askere gittiği belirtilmiştir.15-25 yaş aralığında olup askerliğe elverişli olanların ismi üzerine "mim" (Matlub-ı Âliye-i Muvafık)²⁹ harfi ile not düşülmüştür. Ayrıca defterin başında askerliğe elverişli olanlar için "iş bu mim isminde bulunanların kaffe-i tüvana bulunmuş oldukları" şeklinde bir bilgi not düşülmüştür. Askerlikten muaf olan gayrimüslimler için ise verebilecekleri vergi miktarını belirtmek için "âlâ (iyi) evsat (orta), edna (kötü)" diye not düşülmüştür. Müslüman bireyler için oğlu manasına gelen "bin, ibni", gayrimüslim bireyler içinse "veled-i" ibaresi kullanılmıştır

3573-3574 numaralı Çamardı nüfus defterine göre; Çamardı Kazasına bağlı, kaza merkezi dahil 35 yerleşim birimi bulunmaktadır. Defterdeki ilk kayıt Çamardı kaza merkezi olan Bereketli Maden'e en son kayıt ise Alaylı köyüne aittir. Defterin 303 sayfasında kaydın Asakir-i Nizamiye-i Hassa-i Şahane Miraylarından Mehmet Faik Bey'in yerleşim yerlerini bizzat dolaşp kişileri kendi gözleriyle görerek kaydı tuttuğu notu düşülmüştür. Aynı zamanda sayıma kaza müdürü ve muhtarların da eşlik ettiği defteri damgalarıyla mühürledikleri görülmektedir. Defterdeki kayıtlar yerleşim birimlerindeki son kaydın da yazılması ile toplam hane ve toplam erkek sayısı girilerek mühürlenmiştir.

I. Çamardı Kazası'nın Demografik Yapısı

A) Kent Merkezi ve Kırsal Nüfus

1831 yılı nüfus sayımında Çamardı Kazası 56 köy 2.911 haneden ibaret olup nüfusa kayıtlı kişi sayısı 8129'dur³⁰.1845 yılı nüfus sayımında ise Çamardı'nda merkez dâhil 35 yerleşim birimi bulunmakta ve bu yerleşim yerlerinde 5634 kişi ikamet etmektedir³¹. Kısa bir süre içinde nüfusta böylesi bir artış olması Çamardı Kazası'nın idarî taksimatında olan değişimlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Zira ilk sayımın yapıldığı 1831 yılında Çamardı Kazası Niğde Sancağına bağlı iken 1845 yılında idarî taksimat değişikliği ile Nevşehir Sancağına bağlanmıştır. Köy sayısındaki değişimin ise bazı köylerin başka kazalara bağlanmasından kaynaklı olabilir. Günümüzde, Çamardı Kazası'na bağlı, sayımın yapıldığı tarihten bu yana, hala yerleşimin devam ettiği köyler bulunmaktadır. Bu köyler; Bekçili, Celaller, Eynelli köyleridir. Ayrıca sayımın yapıldığı tarihte köy durumunda olan Bademdere ve Burç köyleri günümüzde kaza merkezine bağlı belde durumundadırlar.

Kazanın, kadın-erkek toplam tahmini nüfusu hesaplanacak olursa iki metot kullanılabilir. Bunlardan ilki hane reisi sayısının kabaca 5 ile çarpılması, ikinci ise tarih boyunca büyük afet ve savaşların söz konusu olmadığı durumlarda kadın, erkek nüfusunun birbirine eşit olacağı düşüncesiyle kişi sayısının 2 ile çarpılarak elde edilmesidir. Elbette her iki metot da kesin sonuca ulaşmak için yeterli değildir; fakat tahmini nüfus sayısını bulmak için başvurulacak yöntemlerdir. Bu çalışmada kadın erkek-nüfusunu eşit tutulmuş yani ikinci metot uygulanmıştır. Bu hesaplama sonunda kazanın tahmini toplam Müslüman nüfusu 12.204³² tahmini toplam gayrimüslim nüfusu ise 11.040 kişidir³³.

Müslüman reayanın en kalabalık olduğu yerleşim yeri Adirmason Köyüdür. Bu yerleşim biriminin toplam nüfusa oranı %13.4'tür. Bu yerleşim birimini %8.6'lık oranla Bereketli izlemektedir. Nüfus yoğunluğu ve birey sayısının en az olduğu yerleşim birimi ise %0.42'lik oran ile Yarhisar

²⁸ Örneğin; "an asıl ticaretiyle gelüp teehül (evlenmek) eylemiştir" gibi.

²⁹ Askerliğe uygun manasında şifreli bir kısaltması olma ihtimali vardır. bkz., Hava Selçuk, "Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6Nisan 1831)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, VI/ II, p 1263-1294, Kayseri February 2013, s.1266.

³⁰ Selçuk, "Niğde'de İlk Nüfus Sayımı", s.1266.

³¹ 1868 tarihli salnamelerde Çamardı Kazasının müslim ve gayrimüslim nüfusu 11616 ve kazaya bağlı köy ve mahalle sayısı da 62'ye yükselmiştir. Aradan geçen 20 yıla rağmen kaza nüfusunda kayda değer bir artış veya azalma olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Öztürk, *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı), 1868-1923*, Kömen Yayınları, Konya 2008, s.113-138.

³² Çamardı Kazası'nın kadın-erkek tahmini Müslüman nüfusu için Tablo 4'e bakılabilir.

³³ Çamardı Kazası'nın kadın-erkek tahmini gayrimüslim nüfusu için Tablo 5'e bakılabilir.

köyüdür³⁴.

Gayrimüslim reayaya ait bilgilerinin yer aldığı defter incelendiğinde Çamardı kaza merkezi ve köylerinde 13 gayrimüslim yerleşkesi olduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşim birimlerinde ikamet eden erkek sayısı 5520'dir. Kaza merkezi ve diğer yerleşim birimlerinde Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada ikamet ettiği 8 yerleşke mevcuttur. Bunlar; Çamardı kaza merkezi, Fertek, Su vermez, Semendire, Uluğağaç, Kıcığağaç, Dirmason, Gölcük ve sadece gayrimüslimlerin ikamet ettiği yerleşim birimleri Andaval, Tarhan, Kordonos Aravan ve Deneği köyleridir.

Çamardı kaza merkezi gayrimüslim nüfusun en kalabalık olduğu yerleşim birimidir. Kaza merkezindeki gayrimüslim nüfusun toplam gayrimüslim nüfusa oranı %18.49'dur. Dirmason köyü takip etmektedir. En az kişinin yaşadığı yerleşim birimi ise Kıcığağaç Köyü'dür³⁵.

Defterde gayrimüslim reayanın dini veya milliyeti (Rum, Ermeni, Hristiyan, Yahudi gibi) ayrı olarak belirtilmemiş, tek bir başlık altında kaydedilmişlerdir.

B) Nüfus Hareketleri

1845 tarihli Çamardı Kazası nüfus defterlerinde isim, eşkâl ve meslek bilgileri verildikten sonra sayımın yapıldığı esnada şehir dışında olan kişinin ismi üzerine nerede olduğu ve oraya ne amaçla gittiği mutlaka not düşülmüştür.

Sayımın yapıldığı tarihte Çamardı merkez ve köylerine başka yerlerden gelen kişi sayısı 31'dir. Gelenler çoğunlukla ticari amaçla gelip, sonrasında evlenip bölgeye yerleşmişlerdir. Gelenlerin büyük kısmı Kızılören köyüne yerleşmişlerdir.³⁶ Aynı tarihte Çamardı Kaza merkezi ve köylerinden, 46 kişinin başka şehire göç ettiğini görmekteyiz. En fazla göç edilen yer İstanbul'dur. İstanbul'a gidenlerin samancılık, hamallık ve manavlık gibi işlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Semendire ve Fertek köylerinden ise 2 kişinin tahsil amacı ile Kırşehir'e gittiği, Adana'ya gidenlerin kiracılık ve çerçilik yaptığı, bir kişinin de nereye gittiği bilinmediği not edilmiştir³⁷. Kayıt esnasında yerleşim biriminde bulunmayan 167 kişinin ise askerde olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Müslüman reayanın nüfus hareketi böyleyken gayrimüslim reaya da çok daha fazla bir hareketlilik söz konusudur ve 1170 kişinin yani gayrimüslim nüfusun %20,2'sinin geçimini sağlamak için başka şehirlere gittiği tespit edilmiştir. Bu oran yetişkin nüfus içinde oldukça alan kaplamaktadır. Yaşam şartlarının ağır olması, kırsalda yaşayan gayrimüslimlerin zanaat ve ticaret faaliyetlerini yapacak imkânlardan yoksun olmaları, büyük şehirlere göç etmelerinde etken olabileceği gibi; kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerle hayatlarını idame etmek zorunda kalacakları özellikle de rençberlik yapacakları düşünülünce ödeyecekleri cizye miktarından dolayı da göç etmiş olma ihtimalleri mevcuttur.

Gayrimüslimlerin en fazla göç ettiği şehir İstanbul'dur. En fazla göçün yapıldığı ikinci şehir ise Adana'dır. En fazla göç veren yer Dirmason köyüdür. En çok göç veren ikinci yerleşim birimi Fertek köyüdür. En az göçün verildiği yerleşim yeri ise Kıcığağaç köyüdür³⁸.

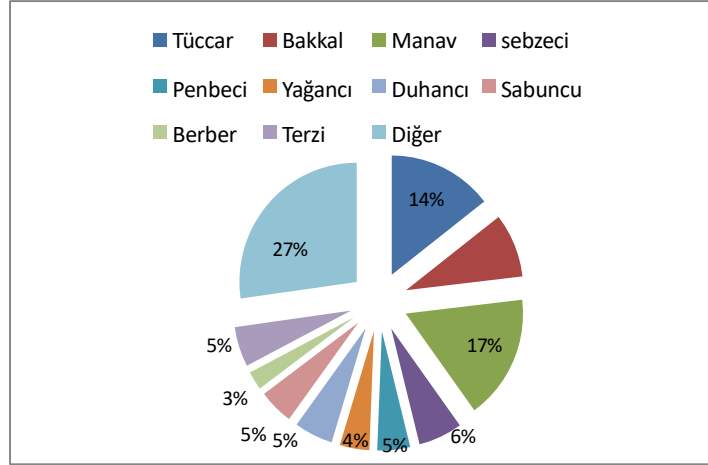
³⁴ Çamardı Kazasında yerleşim birimlerine göre hane sayısı, nüfusun kaza ve köylere dağılımı ve tahmini nüfus için ekler bölümünde Tablo 2'e bakılabilir

³⁵ Çamardı Kazasındaki gayrimüslimlerin kaza ve köylere dağılımı ve tahmini nüfus oranı için ekler bölümünde Tablo 3'e bakılabilir.

³⁶ Çamardı Kaza merkezi ve köylerine yerleşenlerin geldikleri yerler hakkında bilgi için ekler bölümünde tablo 6'a bakılabilir.

³⁷ Çamardı Kaza merkezi ve köylerinden göç edenlerin gittikleri yerler hakkında bilgi için ekler bölümünde tablo 7'e bakılabilir.

³⁸ Deftere kayıtlı olup sayım sırasında dışarıdaki gayrimüslim ve buldukları şehirlerin bilgisi için Tablo 8'e bakılabilir.

Başka Yere Giden gayrimüslimlerin İcra Ettikleri Meslekler.

C) Yaş Dağılımı

Temel amacın vergi ve asker ihtiyacını tespit etmek olduğu bu sayımda, kolay bir istatistikî veri oluşturmak kişiler çeşitli kategoriler altında değerlendirilmiştir. Örneğin kişinin askere elverişli olduğunu vurgulamak için “*tüvânâ* (güçlü, askerliğe elverişli) veya *alil* (iş göremez)”, gibi ifadeler kullanılmıştır. Yine kişilerin sakal-bıyık, boy gibi fizikî özellikleri belirtilmiş ve 14-17 yaş arası erkekler “şâbb emred”, 18-25 yaş arası erkekler “ter bıyık” olarak nitelendirilmiştir. Yaş konusunda bazı zamanlar kişilerin yaşından ziyade fiziki gelişimleri göz önünde bulundurularak yaşların yazıldığı düşünülebilir. Çünkü kişinin yaşı 21 olarak yazılmasına rağmen “şâbb emred” olarak tarif edilmiş kimi zaman da 16-25 yaş arasındakiler de “ter bıyık” olarak yazılmıştır.

Toplam Müslüman nüfusun %71,25’i, 26 yaşından küçüktür³⁹. Bu bilgi de, kazanın genç bir nüfus potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Erkek nüfus doğumdan itibaren eksiksiz olarak deftere kaydedildiği söylenebilir. Zira defterlerde kişiler 1 yaşından küçükse kaç aylık veya günlük olduğu yazılmıştır. Bir yaşından küçük bebek sayısının en fazla olduğu yerleşim birimi Değirmen Köyü’dür. Kazanın ortalama yaşam süresinin pek uzun olmadığı söylenebilir; çünkü kazada 90 yaşında olan sadece 2 kişinin (Şeyhler köyünde hane 43, orta boylu aksakallı Hasan, hane 44 orta boylu aksakallı rençper Mehmet) ve 100 yaşında 1 kişinin (Adırmason Köyü hane 4 orta boylu aksakallı Ebubekir) kaydına rastlanmıştır.

Çamardı kaza merkezi ve köylerindeki gayrimüslim nüfusun %37,75’i 14 yaş altındaki çocuklardan oluşmaktadır. Çamardı kaza merkezi çocuk sayısının en çok olduğu yerleşim birimidir ve en az çocuk kaydının bulunduğu yer ise Uluagaç Köyü’dür. Gayrimüslim reyanın da genç ve üretken potansiyele sahip olduğu yaşlı nüfusun %3,58’lik⁴⁰ bir dilimde olmasından çıkarılabilir.

II. Aile Yapısı ve Çocuk Sayısı

Çamardı Kazası Müslüman nüfusun yapısı incelendiğinde geleneksel Osmanlı aile yapısına paralel bir yaşantı olduğu görülmektedir. Genellikle hanelerde, anne-baba ve çocukların bir arada olduğu çekirdek aile modelinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Tabii bazı hanelerde de geniş aile denilen anne-baba ve çocukların dışında aynı hanede yaşayan evli oğullar, torunlar, damatlar, amcalar, enişterler, kayınlar ve hatta kayınpederlerin de kaydının tutulduğu görülmüştür. Aynı zamanda hane içerisindeki eşin (kadın) önceki evliliğinden olan üvey çocukların da kaydı mevcuttur.

Baba evinde ikamet eden tek erkek evlat oranı %27,96’dır. Ancak bu durum tek oğlu gözüken hanelerin tek erkek evladı olduğu, diğer bir ifadeyle başka bir çocuğu olmadığı anlamı taşımamaktadır. Çünkü evli olup baba evinden ayrılan kendi hanesinde ikamet eden erkek evlatlar da olabilir. Adırmason köyü baba evinde yaşayan erkek evlatların en fazla olduğu yerleşim yeridir. Bunu Fertek köyü takip etmektedir.

³⁹ Müslüman nüfusun yaş dağılımı için Ekler bölümünde tablo 9’a bakılabilir.

⁴⁰ Gayrimüslim nüfusun yaş dağılımı için Ekler tablo 10’a bakılabilir.

4 erkek evlattan fazla evlada sahip olan hane sayısı çok azdır. 7 erkek evladın olduğu tek hane Yoları köyündedir. Bu da 46 numaralı hanede ikamet eden 45 yaşındaki Çiftçi Ömer'dir. Ayrıca tek bir hanede 9 erkek evladın bir arada yaşadığı tek yer de Bereketli Köyü'dür. Kaza merkezi ve köylerde 448 hanede hiç erkek evlat kaydına rastlanmamıştır. Bu durum, hane reisinin çocuğunun ölmüş olmasından, evlenen çocuğun kendi hanesinde ikamet ediyor olmasından veya hane reisinin gerçekten de erkek çocuğunun olmamasından kaynaklanabilir. Örneğin Bereketli köyünde 50 ve Adirmason köyünde 47 hanede hiç erkek çocuk kaydı tutulmamıştır.

Bazı hanelerde baba hayatta olmamasına rağmen aynı hanede yaşamaya devam eden kardeşler babalarının adı ile kaydedilmişlerdir. Hane reisi olarak babanın yazılmadığı durumlarda ise en büyük evlat hane reisi olarak yazılmış ve diğer çocuklar da ağabeyin altında sırasıyla yazılmışlardır. Oğulların bir arada yaşadığı hane sayısı kardeşlerin bir arada yaşadığı hane sayısından fazladır.

Yukarıda da değinildiği gibi, aynı hanede ikamet eden baba, oğullar ve kardeşlerin dışında diğer akrabaların da ikamet ettiği görülmüştür. Kardeşlerden sonra aynı hanede ikamet eden, bireyleri torunlar ve yeğenler takip etmektedir. Çamardı Kaza ve köylerinde kalabalık aile sayısı çok fazla değildir. Dirmason köyü oğul ve kardeş dışında akrabalık bağı taşımayan hiç kimsenin bir arada yaşamadığı tek yerleşim yeridir.

Gayrimüslim reyanın aile yapısı değerlendirilecek olunursa yine Osmanlıda görülen çekirdek aile yapısının izlerine rastlanmıştır. Bazı hanelerde anne-baba ve çocukların dışında evli çocukların, kardeşlerin, yeğenlerin, kayın- kayınpederlerin ve bazen de damatların aynı hanede yaşadığı görülmektedir. Yine aynı şekilde hane reisi olan babanın hayatta olmadığı durumlarda hane reisi olarak en büyük erkek kardeş temel alınmış diğer kardeşler de ağabey hanesi altında yazılmıştır. Toplam 857 hanede, hane reisinin çatısı altında ikamet eden herhangi bir erkek evlat kaydına rastlanmamıştır.

Gayrimüslim reaya içinde en fazla alan kaplayan bireyler baba hanesinde ikamet eden oğullardır. Oğullardan sonra torunlar ve kardeşler gibi diğer bireyler gelmektedir. 347 hanede hane reisinden başka bir erkeğin kaydına rastlanmamıştır. Çocuk yaşta hane reisi olanlarda vardır. Çocuk yaşta hane reislerinin hanedeki tek erkek olmasının bazı nedenleri olabilir. Örneğin; Hanedeki tek erkek evlat olması, başka erkek evlat varsa bile evlendiği için ayrı hanede yaşıyor olması veya hane reisi öldükten sonra, annenin ikinci bir evlilik yapmaması gibi.

III. Şahısların Fiziki Özellikleri, İsim ve Lâkapları

A) Tipoloji

Kayıt sırasında kişilerin öncelikle, boy ve sakal özelliğine değinilmiş varsa lâkabı veya engeli ve son olarak mesleği yazılmıştır. Şahısların boyu; "uzun, orta ve kısa" olarak üç kategori altında değerlendirilmiştir. Toplam nüfusun %45'inin boy özelliği kayıt edilmiştir. %60'lık oranla en fazla paya sahip olan grup orta boylulardır.

Eşkâl belirten özelliklerden bir diğeri de sakaldır. Sakalı olan kişinin bıyığı da olacağı için bıyık özelliği yazılmamıştır. Kaydı yapılan kişiler ak, kır, kara, sarı ve köse sakal olmak üzere 6 sınıfta değerlendirilmiştir. Toplam nüfusun %40'ının sakallı olduğunu ve sakal renginin %39 oranla kara olduğu anlaşılmaktadır. Eldeki verilerden hareketle 19.yüzyılda Çamardı kazasında yaşayan kişilerin tipolojisi çıkarılacak olsa orta boylu kara sakallı olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Yüzdelik dilim içinde en az sayı ve orana sahip olan grubu ise köseler oluşturmaktadır.

Gayrimüslim reyanın boy özelliğine bakıldığında ise Müslimlerle neredeyse aynı boy özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Zira toplam gayrimüslim nüfusun %64'ü orta boyludur. Gayrimüslim nüfusun %38'i sakallıdır ve köse olan herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

B) Lâkaplar ve Unvanlar

Günümüz toplumunda hala özellikle kırsalda geçmişten gelen kültürel bir miras olan kişilerin lakap ve unvanları ile anılması durumu devam etmektedir. İşte geçmişten gelen bu özelliğin ispatı gibi 1845 yılı Çamardı nüfus defteri incelendiğinde merkez ve köylerde yaşayan erkeklerin büyük çoğunluğunun çeşitli lakaplarla anıldığı görülmektedir. Lâkaplar genellikle şahsın fizikî özelliği, mesleği, kökeni veya sosyal statüsü hakkında bilgi verecek şekildedir.

Fizikî Durum Belirten Lâkaplar: Fizikler özellikler göre ten, saç, göz rengi, zayıflık, uzunluk gibi nitelikler dikkate alınmıştır. Örneğin; “sarı, köse, kambur”, gibi. Ayrıca herhangi bir anlam taşımayan bazı lâkaplara da rastlanmıştır. “tutak, akış, ahak” gibi.

İcra Edilen Meslekten Dolayı Verilen Lâkaplar: “Bağcıoğlu, Eskicioğlu, Eğercioğlu, Devocioğlu, Çarıkçioğlu, Çörekçioğlu, Çulhaoğlu, Çobanoğlu, Kapıcıoğlu, Kepçecioğlu, Kiziroğlu, Köçekoğlu, Kethüdaoğlu, Külahçığı, Koyuncuoğlu, Küttükçüoğlu, Sipahi, Tamircioğlu, Torbacioğlu”.

Mevki veya Sosyal Durum Belirten Lâkaplar: Mevki veya sosyal durum belirten lâkaplar ise “ağa, efendi, molla, hacı, hafız” gibi lâkaplardır.

Gayrimüslimlerin taktıkları lâkaplara bakıldığında yine fizikî özelliğinden ve yaptığı meslekten dolayı lâkaplar takıldığı görülmektedir. Fizikî özellik belirten bu lâkaplar ise genellikle; “uzun, kör, kara, köse, çapaklı, kavruk, kambur, topal”, gibi lâkaplardır. Meslek belirten lâkaplar ise; “Tarakçı, berber, erikçi, çakmakçı, kabakçı”, gibi lâkaplardır. Ayrıca “yalnız, geyik, altıkulaç, karayılan, ayaksız, küpesiz” gibi meslekî veya fizikî özellik belirtmeyen lâkaplar da vardır. “Berber oğlu, Sarraf oğlu, Sebzeci oğlu, Taşçı oğlu, Pembeci oğlu, Bahçıvan oğlu” gibi meslek belirten aile isimleri de bulunmaktadır.

C) Şahıs İsimleri

Türklerin İslam dinini seçmeleri ile birlikte inançların yanında kültürel değişimler de yaşadıkları bilinmektedir. Bu süreçte Orta Asya menşeli isimlerin yanında belki biraz daha fazla Farsça ve Arapça kökenli isimleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Çamardı Kazası nüfus defteri incelendiğinde bu duruma örnek olarak çok fazla Arapça ve Farsça kökenli isimlerin olduğu tespit edilmiştir. Bunun ispatı olarak da “Ali, Hasan, Hüseyin, Osman” gibi isimlere sık rastlanmasıdır. Özellikle “Ali, Hasan ve Hüseyin” isimlerine çok rastlanması “Ehl-i Beyt’e” verilen önem ve sevgisinin oldukça derin olduğunu gösterir. Kaza genelinde en çok kullanılan isim Mehmet’tir. Bunu sıra ile Ali ve Hasan ismi takip etmektedir.⁴¹

Müslümanlarda olduğu gibi gayrimüslimlerde de benzer durum söz konudur ve isimler incelendiğinde aile büyüklerinin isimlerinin, çocuklara verildiği görülmektedir. Gayrimüslimlerin en çok kullandığı isimler “Peratomoz, Yevan ve Nikola”dır.

IV. Çamardı Kazasında Meslekî Yapı

Sanayi devrimini geç yakalayan ve iktisadi faaliyetleri büyük ölçüde tarıma dayalı olan Osmanlı’da, nüfus sayımının yapıldığı yıllarda birçok yerde olduğu gibi Çamardı kazasında da nüfusun büyük bir kısmı kırsalda hayatını tarımsal faaliyetlerle idame ettirmekteydi.

Müslim ve gayrimüslim nüfus içinde 1859 kişinin icra etmiş olduğu 35 farklı meslek kolu bulunmaktadır. Ancak bu meslekler toplam nüfusa oranlandığı zaman Çamardı’nda zanaat ve ticaret kollarının son derece sınırlı olduğu, ekonomik olarak gelişmediği ve klasik bir tarım toplumu özelliği sergilediği söylenebilir. Çünkü yetişkin nüfusun büyük çoğunluğunun rençberlik ve çiftçilikle uğraşmıştır.⁴²

V. Gayrimüslim Reayadan Alınan Vergi

Osmanlı İmparatorluğu, diğer Müslüman Türk Devletleri gibi İslam Hukukunda yer alan vergilendirme usulünü kullanmıştır. Bu usulde Müslim ve gayrimüslim tebaadan alınan vergiler farklılık göstermiştir. İslam devletinin himayesine girmiş, gayrimüslimler üzerinden alınan vergiye “Cizye” vergisi denmiştir.⁴³ Cizyenin dinî dayanağı Kur’an ve Sünnettir. Cizye ödeyecek kişiler,

⁴¹ 1845 tarihinde Çamardı kazasında Müslüman erkeklerin kullandıkları şahıs isimleri için ekler bölümündeki Tablo 11’e bakılabilir.

⁴² 1845 tarihinde Çamardı kazasında gayrimüslimlerin yaptığı meslekler için ekler bölümündeki Tablo 12’e bakılabilir.

⁴³ Cizye; “yeterli gelmek: karşılığını vermek, ödemek” manasındaki ceza fiilinden türemiş bir isim olup İslam literatüründe tebaadan olan gayrimüslimlerin ödedikleri vergiye, Müslümanların ayrı tutulmaları için bu ad verilmiştir. Mehmet Erkal, “Cizye” Mad. *IA.*, TDV, C.VIII, İstanbul 1993, s. 42-45

gayrimüslim tebaanın erkekleridir⁴⁴. Ancak kocası ölmüş ve arazisi kadına intikal etmiş kadınlar cizye ödemekle yükümlüydü⁴⁵. Klasik dönem sonrası uygulanan vergi politikaları gayrimüslim reayadan tahsil edilecek cizyeyi, “âlâ (zengin), evsat (ortahalli), edna (fakir)” üç kategoriye ayırmıştır⁴⁶.

Çamardı Kaza ve köylerinde “âlâ, evsat ve edna” gelir düzeyinde vergi verebilecek 243 şahıs kaydı tutulmuştur. 5520 kişilik bir nüfusa karşılık vergi tahsil edilecek kişi sayısının bu denli az olmasının sebebi sayımın yapıldığı tarihte nüfusun büyük kısmının cizye vergisinden muaf tutulan on dört yaşının altında olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca ilk defa vergi mükellefi olacak 307 kişinin kaydı yapılmış⁴⁷ ve “*Evrakı Olmadığından Müceddid Evrak verilmiştir*” şeklinde üzerlerine not düşülmüştür. Yaşı ve şartları cizye vergisi ödemeye uygun olan bu kişilerin daha önce vergi ödememiş olmaları bir önceki sayımda yazılmamış olmalarından, sayımın yapılmış olduğu tarihte henüz vergi verecek yaşta olmamalarından kaynaklanmış olabileceği gibi, önceki sayımda vergi vermemek için sayımdan kaçmış oldukları da düşünülebilir.

VI. Çamardı Kazasında Sosyal Yapı

A) Osmanlı Ordusuna Katkı: Askerde Olanlar

Daha önce de ifade edildiği gibi sayım esansında bazı isimlerin üzerine nerede ve ne sebeple olduğu ile ilgili notlar düşülmüştür. Deftere kaydedilen kişinin isim, fiziki özellikler ve yaş bilgileri girildikten sonra, o kişinin asker veya redif olduğu veya henüz tezkeresi verilmediyse ya da firari ise üzerine not düşülmüştür. Kayıtlarda genellikle nerede askerde olduğu, hangi orduda görev yaptığı, hangi tarihten beri gittiği kaç yıldır askerde olduğu gibi bilgilere yer verilmiştir. Defterde yer alan bilgilerden hareketle Çamardı Kazası’nda Osmanlı ordusuna dahil olanların geneli ile ilgili bazı bilgiler vermek mümkündür. Bu bilgiler ışığında sayımın yapıldığı 1845 kayıtlarda o esnada askerde bulunan 167 kişi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu kişiler 1843-1844 yılları arasında askere alınmışlar ve askerde olanların büyük kısmı redif olarak İstanbul, Rumeli ve Arabistan ordusuna nakil edilmişlerdir.

Çamardı müslim nüfusun, Osmanlı ordusu için taze bir kan olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü nüfusun neredeyse %30’u, yani her 3 kişiden biri askerlik için uygun şartları taşımaktadır.

B) Özürlü Durumu Olanlar

Nüfus sayımlarında temel amaç vergi ve asker toplamak olduğundan defterde bu duruma uygun olmayan kişilerin ne gibi özürleri olduğu not düşülmüştür.

Özürlü grupları içinde en fazla sayı tek gözlü olanlardan oluşmaktadır. Bunu ikinci sırada topallar, üçüncü sırada iki gözü görmeyenler takip etmektedir. Özürlülerin toplam Müslüman nüfusa oranı %1’dir. Aynı şekilde gayrimüslim reayanın toplam nüfusu içinde özürlüler, %0.7’lik bir oran kaplamaktadır. En fazla özürlü grubunu âmâ denilen, iki gözü de görmeyenler oluşturmuştur. Kaydı tutulan özürlüler ile ilgili altı çizilmesi gereken bir husus vardır ki o da gözleri görmeyenler arasında, 5 kişi için “kör”, diğerleri için “âmâ” ifadesi kullanılmasıdır. Bu ayırım, gözleri görmeyen kişilerin doğuştan görme özürleri olmasına, diğerlerinin ise yaşlılıktan dolayı bir görme kaybı yaşamalarıyla ilgili olabilir. Bu sonuca varılma sebebi; kör diye yazılan kişilerin yaşının 10-20, âmâ diye yazılan kişilerin yaşlarının ise 60-90 aralığında olmasıdır. Çamardı Müslim ve Gayrimüslim reayanın fiziken ve aklen askere gitme ve vergi ödeme şartları için son derece uygun oldukları söylenebilir.

⁴⁴ Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *BELLETEN*, c. 55, Sayı. 213, Ağustos 1991, s.371.

⁴⁵ Halil İnalçık, “Cizye”, *DİA*, İstanbul 1993, s.46.

⁴⁶ İnalçık, “Cizye”, s.46.

⁴⁷ Cizye toplanması sırasında yolsuzlukların önlenmesi için devlet cizye kağıtları düzenleyerek cizye vermeye yükümlü olan kişilere bu kağıdı vermiştir. Kağıdın üzerinde cizyeyi ödeyecek kişinin hangi miktar üzerinden yani âlâ, evsat veya edna mı olduğu, toplanacağı yıl, defterin cizye muhasebecisinin ve mültezimlerin adı yazılıydı. Ayrıca mültezim, cizye ödeyecek kişinin adını, eşkâlini ve bölgenin adını bu kağıda yazardı. Cizyesini ödeyen her Zimmî bu kağıdı saklar ve gerektiği zaman onunla cizyesini ödediğini ispatlardı. bkz., Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler”, s.376.

C) Tahsilde Olanlar

Çamardı Kazası nüfus defterinde yer alan bilgiler ışığında kazanın nüfusa oranla okur-yazar oranının neredeyse yok denecek kadar az olduğunu söyleyebiliriz. Zira sayımın yapıldığı sırada tahsil için başka şehirde olanların sayısı bir düzine insanı geçmeyecek kadar azdır. Bunların da Kırşehir, Niğde, Kayseri ve İstanbul'a gittikleri not edilmiştir.

Sonuç

19. yüzyıl başlarında Osmanlı imparatorluğu tahtında oturan II. Mahmud dünyada meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalmamış ve devleti eski ihtişamlı günlerine döndürmek için pek çok sahada radikal uygulamaları hayat geçirmiştir. Bu uygulamalara paralel olarak devletin siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap vermekten çok uzak ve vadesini artık doldurmuş olan Yeniçeri ordusunu kaldırmıştır. Kaldırılan bu ordunun boşluğunu doldurmak için de Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı yeni bir ordu tertip edilmiştir. Yeni kurulan bu ordunun finansal ve askeri ihtiyacını karşılamak için de 1831 yılında bir nüfus sayımı yapılmıştır. Fakat bu sayımdan beklenen fayda sağlanamamış ve 1844 yılında ülke genelinde ikinci bir sayım yapılmıştır.

Yapılan bu sayımlar neticesinde Osmanlı ülkesinin her bölgesi ile ilgili bir nüfus defteri ortaya çıkmıştır. Bu çalışma da o sayımların neticesinde ortaya çıkan ve Osmanlı Arşivinde Nfs.d 3573 ve Nfs.d 3574 koduyla kayıtlı Konya Eyaleti Nevşehir Sancağı Çamardı Kazası'na ait nüfus defteridir. Bu çalışma ile sadece ham sayısal verilerden elde edilen bir sonuca değil kazanın sosyo-ekonomik yapısına ait bilgilere de ulaşılmıştır.

Devletin bu sayımlardan ve kayıtlardan esas beklentisi vergi ve asker toplamaktı ve veriler o amaç doğrultusunda tutulmuştu. Nüfus memurları, sayım yapacakları bölgelere gitmek suretiyle köy köy, hane hane dolaşarak erkek nüfusu kayıt altına alma talimatı almıştır. Her ne kadar defterin sonunda memurun kayıt ettiği kişiyi bizzat gözleriyle gördüğü, muhtar ve imamların şahitliği altında mühürlenmişse de beyana dayalı kayıtların da yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü sayım sırasında orada bulunmayan kişiler ile ilgili bilgiler başkalarının verdiği beyan üzerine deftere kaydedilmiştir. Örneğin sayım esnasında Müslüman nüfustan 167 kişinin askerde ve 48 kişinin de çalışmak veya tahsil görmek için başka şehirlere gittiği not düşülmüştür. Bu da sayım memurunun kişileri bizzat gözleri ile görmediğini teyit eder niteliktedir. Aynı şekilde 1170 gayrimüslimin de çalışmak için başka şehirde olduğu kaydı düşülmüştür. Bu da gayrimüslim erkek nüfusunun %21'nin nüfus memuru tarafından bizzat görülmeyip verilen beyan üzerine kaydedildikleri manasına gelmektedir. Ancak çalışmak için şehir dışında olduğu söylenen kişilerin gerçekten söylendikleri yerde olup olmadıkları kesin değildir. Zira vergi vermekten ve askere gitmekten kaçmak için bazı kimselerin şehir dışında olduğu ifadesi verilmiş olabilir ve kişiler sayım esnasında memurdan saklanmış olabilirler. Bu sebeple bazı bölgelerdeki mükerrer kayıtlardan kuşku duymak gerekmektedir. Çünkü o kişilerin buldukları söylenen şehirlerde kayıtlarının tutulup tutulmadığı meçhuldür. Bu yönüyle nüfus defterlerindeki verilere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Nüfus defterlerinde yer alan bu gibi şüpheli verilere rağmen nüfusun tespitinde, aile yapısının özelliklerinin ortaya çıkarılmasında, ortalama çocuk sayısı ve yaş aralıklarının tespitinde, yerleşim birimlerinin demografik yapısı ile ilgili döneme ışık tutan önemli verilere ulaşmak mümkündür.

Defterlerdeki bilgilerden yola çıkarak, Çamardı Kazası'nda Müslim ve gayrimüslim halkın bir arada yaşadığı, nüfusun genç, dinamik ve sağlıklı olduğu, kazanın dışarıdan göç alma potansiyeline sahip olmadığı hatta zorunlu göçe itebilecek ölçekte sınırlı ekonomik kaynaklara sahip olduğu tespit edilmiştir. Çekirdek aile yapısının hâkim olduğu kazada her ailede ortalama çocuk sayısının 4 civarında olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu tespit sadece erkek çocuklar temel alınarak ortaya konmuştur. Çünkü ailede kız çocukları olduğu ve onların sayıma dâhil edilmediği düşünülünce kadının doğum yapma sayısı bu oranın üzerinde çıkacaktır. Bu bilgiler klasik dönem Osmanlı ailesinin çekirdek aileden oluştuğu bilgisini teyit ve tekrar eder durumdadır. Ancak bu bilgi, devletin bu sayımdan beklentisi açısından yani asker potansiyeli için ele alınacak olunursa; Çamardı'nın bu ihtiyacı karşıladığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü nüfusun yarısından fazlası 26 yaşından küçüktür. Nüfusun bu denli genç ve sağlıklı olması Çamardı kazasını gelecekte Osmanlı ordusu için önemli bir kaynak haline getirmektedir.

Devletin bu sayımdan bir diğer beklentisi olan vergi gelirlerini hesaplama ve mükelleflerini tespit etmektir. Çamardı Kazasının vergi potansiyeli düşünüldüğünde gayrimüslim reayanın çoğunlukla “evsat” üzerinden vergi ödediği tespit edilmiştir. Bu durum, gayrimüslimlerin orta düzey bir gelir seviyesine sahip olduğunu göstermektedir.

Defterde yer alan şahıs adları, unvanlar ve lâkaplar kültürel ve sosyolojik olarak ele alındığında günümüz toplumunda da hâlâ geçerliğini devam ettirdiğini göstermektedir. Çamardı’da kaza genelinde en çok kullanılan isim “Mehmet’tir” ve onun ardından Ali ve Hasan isimleri gelmektedir. Bu da bize babaların çocuklarına kendi aile büyüklerinin ismini verdiklerini net bir şekilde göstermektedir.

Kişilerin fiziksel özelliklerine bakıldığında; Çamardı kazasındaki erkekler orta boyludur. Orta boyluların toplam nüfus içindeki oranı %60’tır. Sayımı yapan memurun hangi uzunluk birimini ölçüt aldığı bilinmemekle birlikte göz kararı bir değerlendirmede bulunduğu tahmin edilmektedir. Çamardı’da yaşayanlar Türk toplumunun ortalama fiziksel özelliklerini taşımaktadır. Aynı şekilde kazada yaşayan gayrimüslimler de benzer fiziksel özelliği taşımaktadır. Yani nüfusun yarısından fazlası orta boyludur.

Defterlerde kişilerle ilgili meslek kayıtlarının bulunması, bölgenin iktisadi ve mali faaliyetleri hakkında bilgilere ulaşmamıza yardımcı olmuştur. Kazada maden ocağı olmasına rağmen bu ocağın çok aktif ve büyük ölçekli olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü maden ocağında çalışan kişi sayısı 101’dir ve genç, sağlıklı bir nüfusa sahip olan Çamardı için bu sayı nüfusa oranla çok azdır. Çamardı kaza merkezi dağlık ve engebeli bir zemine sahip olduğu halde köyleri merkeze nispetle daha düz ve tarımsal faaliyetler için daha uygundur. Bu sebeple bölgede yoğunlukla çiftçilik ve rençberlik yapıldığı ve bunun da büyük kısmı Müslümanların oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca bölgede yaşayan gayrimüslimlerin de ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle meşgul olduğu tespit edilmiştir. Her iki, grup arasında da çiftçilik ve rençberlik dışında diğer meslek kolları çok kısıtlıdır. Yapılan meslek kollarına ve çalışan kişi sayısına bakılınca Çamardı’nın sınai ve ticari faaliyetlerinin orada yaşayan insanların geçimleri için yeterli olmadığı ve göçlerin de altında yatan esas nedenin kısıtlı iktisadî imkânlar olduğu söylenebilir. Çamardı nüfusunun geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlaması, sınai ve ticari faaliyetlerde bilgi ve tecrübelerinin olmaması büyük şehirlere niteliksiz bir iş gücünün göç ettiğinin ve gidilen şehirlerde vasıfsız olarak hamallık, miçoluk gibi işlerde çalışmalarının bir göstergesidir.

Çamardı nüfus defterinden elde edilen veriler doğrultusunda kazada kaydı yapılan erkek nüfusun fiziken ve zihnen sağlıklı olduğu söylenebilir. Zira hem Müslim hem Gayrimüslim nüfus içinde özürlü olan grup toplam nüfusun %1ine denk gelmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki; Çamardı Kazası XIX. yüzyılın ortalarında toplam tahmini nüfusu 22.336 olan, geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlayan, nitelikli iş gücü düşük, büyük şehirlere göç veren, düşük profilli bir kırsal yerleşim birimidir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Vesikaları

1. BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), Nüfus Defteri

NFS. d, 3573

NFS. d, 3574

2. Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

Tahrir Defteri (TK): Nr. 564.

3. Yayınlanmış Vesikalar

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Ankara 1996.

B. Kitap ve Makaleler

Aköz, Alaattin, Şeyda Karaca, “1831 Nüfus Sayımına Göre Doğanhisar’ın

Demografik Yapısı, *Ulusal Doğanhisar ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*, 5-7 Ekim 2012, Konya, (17-30).

Barkan, Ömer Lütfi, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, II, Ankara 1942.

Barkan, Ömer Lütfi, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Ankara 1988.

Behar, Cem, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 sonrası Modernleşmesi”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, I, (Derleyen Halil İncalçık-Şevket Pamuk), DİE Yay., Ankara 2000.

Bozkurt, Nebi, “Nüfus”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK. Yayınları Ankara 1991.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Dursun, Selçuk Dursun, “Population Policies of the Ottoman State in the Tanzimat Era: 1840-1870, *Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2001.

Ercan, Yavuz “Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Bellekten*, c. 55, Sayı. 213, Ağustos 1991, 371-392.

Erkal, Mehmet, “Cizye” Mad. *İA.*, TDV, C.VIII, İstanbul 1993, 42-45.

İncalçık, Halil, “Cizye”, *DİA*, İstanbul 1993, 45-48.

İncalçık, Halil, *Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kılıç, Ümit, XIX Yüzyılın İlk Yarısında Pasinler Köylerinin Demografik ve İskân Yapısı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2010.

Kral, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunun İlk Nüfus Sayımı 1831*, DİE Matbaası, Ankara 1997.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev: Metin Kırıatlı), TTT Yayınları, Ankara 1984.

Oflaz, Mustafa, *16. Yüzyılda Niğde Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.

Öz, Mehmet, “Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler”, *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, I, DİE Matbaası, Ankara 2000.

Öztürk, İbrahim, *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı), 1868-1923*, Kömen Yayınları, Konya 2008.

Özkarcı, Mehmet, “Niğde”, *DİA*, XXXIII, 95-98.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, MEB., Yayınları, Ankara 1983.

Selçuk, Hava, “Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/6 Nisan 1831)”,

The Journal of Academic Social Science Studies, VI II, p 1263-1294, Kayseri February 2013.

Şaşmaz, Musa, “Distortion of Population Data for National Causes by the Greeks, Bulgarians and Armanians in the Late 19th. and Early 20th., *Centuries*”, *Journal of Ottoman Studies*, XVII, 1997, 137-147.

Toroğlu, Emin, “Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması” (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara 2006.

Uzluk, Feridun Nafiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958

C. Dijital Kaynaklar

https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Nigde_Madenler.pdf (18.01.2024)

Ekler

Tablo 1: Müslüman Erkek Nüfusun Kaza ve Köylere Dağılımı ve Tahmini Nüfus Oranı

Sıra No	Kaza/Köy	Erkek Nüfus	Hane Sayısı	Nüfus Oranları%
1	Çamardı Kaza	252	88	4.46
2	Adirmason	742	165	13.4
3	Ağcaşar	83	26	1.47
4	Aşlama	63	33	1.11
5	Alay	116	116	2.05
6	Bademdere	130	47	2.30
7	Basdana	83	24	1.47
8	Bekçili	90	32	1.59
9	Bereketli	488	171	8.64
10	Burç	123	48	2.17
11	Celaller	102	41	1.80
12	Değirmen	279	76	4.94
13	Dirmason	38	20	0.67
14	Dündarlı	237	93	4.19
15	Endirlos	275	96	4.87
16	Eskigümüş	96	39	3.40
17	Eynelli	89	30	1.57
18	Ferhenk	58	21	1.02
19	Fertek	387	136	6.85
20	Germiyan	198	56	3.50
21	Gölcük	106	32	1.87
22	İnbaşı	148	48	2.62
23	Karaatlı	83	34	1.47
24	Kıçiağaç	116	41	2.05
25	Kızılören	29	8	0.51
26	Lafsan	116	34	2.40
27	Yarhisar	136	5	0.42
28	Sandal	24	29	1.22
29	Semenedire	69	64	3.59

30	Su vermez	195	52	2.94
31	Şeyhler	140	48	2.48
32	Ulu ağaç	88	39	1.55
33	Velbese	196	54	3.47
34	Yoları	141	49	2.49
35	Zamzama	70	25	1.24
Toplam		5634	1917	100

Tablo 2: Gayrimüslim Erkek Nüfusun Kaza ve Köylere Dağılımı ve Tahmini Nüfus Oranı

Sıra No	Kaza/Köy	Erkek Nüfus	Nüfus Oranları%100
1	Çamardı Kaza	1021	18.49
2	Fertek	683	12.37
3	Gölcük	455	8.24
4	Uluağaç	176	3.18
5	Kiçiağaç	31	0.56
6	Dirmason	710	12.86
7	Suvermez	590	10.68
8	Semendire	200	3.62
9	Andaval	234	4.23
10	Tarhan	147	2.66
11	Kordonos	452	8.18
12	Aravan	287	5.19
13	Deneği	534	9.67
Toplam		5520	100

Tablo 3: Çamardı Kazası Kadın-Erkek Tahmini Müslüman Nüfusu

Sıra No	Kaza/Köy	Erkek	Kadın
1	Kaza Merkezi	252	504
2	Adirmason	742	1484
3	Ağcaşar	83	166
4	Aşlama	63	126
5	Alay	116	232
6	Bademdere	130	260
7	Basdana	83	166

8	Bekçili	90	180
9	Bereketli	488	976
10	Burç	123	246
11	Celaller	102	204
12	Değirmen	279	558
13	Dirmason	38	76
14	Dünderli	237	474
15	Endirlos	275	550
16	Eskigümüş	96	192
17	Eynelli	89	178
18	Ferhenk	58	116
19	Fertek	387	774
20	Germiyan	198	396
21	Gölcük	106	212
22	İnbaşı	148	296
23	Karaatlı	83	166
24	Kiçiağaç	116	232
25	Kızılören	29	58
26	Lafsan	116	272
27	Yarhisar	136	48
28	Sandal	24	138
29	Semenedire	69	406
30	Su vermez	195	332
31	Şeyhler	140	280
32	Ulu ağaç	88	176
33	Velbese	196	392
34	Yoları	141	282
35	Zamzama	70	140
Toplam		5634	12204

Tablo 4: Çamardı Kazası Kadın-Erkek Tahmini Gayrimüslim Nüfusu

Sıra No	Kaza/Köy	Erkek	Kadın
1	Çamardı Kaza Merkezi	1021	2042
2	Fertek	683	1366
3	Gölcük	455	910

4	Uluağaç	176	352
5	Kıçiağaç	31	62
6	Dirmason	710	1420
7	Suvermez	590	1180
8	Semendire	200	400
9	Andaval	234	468
10	Tarhan	147	294
11	Kordonos	452	904
12	Aravan	287	574
13	Deneği	534	1068
Toplam		5520	11040

Tablo 5: Çamardı Kaza Merkezi ve Köylerine Yerleşenlerin Geldikleri Yerler

Sıra no	Kaza/köy	Gelen Kişi Sayısı	Gelinen Yer
1	Çamardı Kaza Merkezi	5	Ermenek, İskil, Yozgat, Gümüşhane
2	Celaller	1	Bursa
3	Şeyhler	7	Şam
4	Kızılören	11	Çamardı, Aksaray, Şam, Sarı Türkmeni
5	Aşlama	3	Sarı Türkmeni
6	Ağcaşar	1	Nevşehir
7	Eskigümüş	1	Niğde
8	Basdana	1	İskil
9	Lafsan	1	Basdana
10	Yarhisar	1	Saçlı cemaati
11	Yoları	1	Aksaray
12	Ferhenk	1	Adana
Toplam		34	

Tablo 6: Çamardı Kaza Merkezi ve Köylerinden Göç Edenlerin Gittikleri Yerler

Köy	Kişi Sayısı	Gidilen Yer
Semendire	1	Kırşehir
Fertek	12	Niğde, İstanbul
Germiyan	5	İstanbul
Lafsan	1	Bilinmiyor

Velbese	2	İstanbul, Adana
Gölcük	1	İzmir
Dirmason	2	Adana, İstanbul
Toplam	24	

Tablo 7: Sayım Sırasında Dışarıdaki Gayrimüslim ve Buldukları Şehirler

Kaza/Köy	Buldukları Şehir	Toplam
Çamardı Kaza Merkezi	Aydın (3), Beyşehir (4), Nevşehir (3), İstanbul (1)	11
Andaval	Adana (3), Kırşehir (1), İstanbul (7)	12
Aravan	İstanbul (74)	74
Deneği	Adana (2), Aksaray (2), Konya (10), Nevşehir (2), Samsun (1), Sivas (1), İstanbul (187), İzmir (1)	206
Dirmason	Adana (71), Aydın (1), Beyşehir (4), Ereğli (1), Nevşehir (23), Ürgüp (3), Söke (3), Tarsus (2), İstanbul (184), İskil (2)	294
Fertek	İstanbul (210), Konya (42), Adana (4), Kayseri (2), Nevşehir (3), Ereğli (2), Beyşehir (2), Akşehir (1), Kırşehir (1), Niğde (1), Harput (1), Denizli (1), Isparta (3), İzmir (1), Halep (1)	275
Gölcük	Arapşun (6), Kayseri (1), Karaman (1), Nevşehir (3), İstanbul (9)	20
Kıçiağaç	İstanbul (1)	1
Kordonos	İstanbul (120), İzmir (1)	121
Semendire	Adana (2), İstanbul (3)	5
Suvermez	Acı su (1), Adana (2), Aksaray (7), Akşehir (9), Dirmason (1), Ereğli (8), Ermenek (1), Karaman (1), Kayseri (22), Konya (3), Kırşehir (21), Niğde (3), Nevşehir (26), Sivas (4), Tarsus (2), Ürgüp (3)	114
Tarhan	Ankara (1), Ayaş (3), Karaman (5), Karacahisar (1), Konya (1), Nevşehir (4), İstanbul (4), Sivas (2), Ulukışla (2)	23
Uluağaç	Bursa (1), Konya (1), Nevşehir (3), İstanbul (9)	14
Toplam		1170

Tablo 8: Müslüman Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı

Kaza/Köy	Çocuk (0-14)		14-17		18-25		26-55		Yaşlı 55≤		Toplam
	ay	ran	ay	ran	ay	ran	ay	ran	ay	ran	

		100		100		100		100		100		
Kaza Merkezi	01	0.7	7	0	2	0	7	6		.02	2	25
Adir mason	30	4.4	3	.1	7	.1	9	.6	8	.1	5	74
Ağc aşar	6	1.1		.2	5	0.1	7	0.4		.6	9	83
Aşla ma	8	8.5		.3	6	4.9	4	2.2		.3	6	63
Alay	5	8.7	2	0.3	1	5.1	8	4.1		.72	1	11
Bade mdere	2	2.3	1	6.1	1	2.3	6	7.6		.53	1	13
Basd ana	7	2.5		.43	8	6.5	2	6.5		.02	6	83
Bekç ili	6	0	1	2.2	1	4.4	5	6.6		.66	6	90
Bere ketli	98	0.5	4	.09	0	9	42	9		.63	1	48
Burç	4	3.9	0	.08	0	5	5	8.4		.43	2	12
Cela ller	7	6.2	4	3.7	1	6.6	4	3.7		.98	0	10
Deği rmen	32	7.3	9	0.3	1	8.9	9	1.1		.15	2	27
Dir mason	1	8.9		.26	5	6.3	1	2.3		0.5	1	38
Dün darlı	5	5.8	1	.86	8	4.4	3	8.9	1	.86	8	23
Endi rlos	09	9.6	2		8	1	9	2.3		.18	2	27
Eski gümüş	8	7.9		.67	3	8.3	5	8.7		.20	2	96
Eyen elli	7	1.5		0.1	1	1.3	4	8.3		-		89
Ferh enk	9	2.7		.44	3	0.6	8	6.9		2.0	1	58
Ferte k	65	2.6	0	.75	7	0.9	02	1		.55	1	38
Ger miyan	7	8.8	9	.5	9	6.2	7	6.3		.52	2	19
Gölc ük	2	9.6		.49	8	5.4	6	3.7		.88	1	10

İnba şı	4	3.2	4	.40	5	3.6	2	6	4.5	2	.70	2	8	14
Kara atlı	2	8.5	3	.40	2	6.5	2	1	4.3	2	.22	7		83
Kiçi ağaç	9	2.2	4	.48	9	9.8	1	9	5.0	2	.44	3	6	11
Kızıl ören	1	7.9	3	0.3	1	0.6	2		4.1	2	.44	3		29
Lafs an	0	7	3	1.1	0	2.2	2	7	7.4	2	.22	2	6	13
Yarh isar	0	1.6	4	.16	4	2.5	1	0	1.6	4	-			24
Sand al	4	4.7	3	.69	8	1.7	2	2	1.8	3	.89	2		69
Sem endire	76	0	6	.50	7	1.9	1	4	8.4	1	.04	2	3	20
Suve rmez	0	2.1	4	.63	9	7.4	1	9	3.4	2	.62	6	6	16
Şeyh ler	9	5	3	0	6	2.8	3	4	7.1	1	.71	5	0	14
Ulua ğaç	3	7.5	3	.81	6	2.7	2	6	9.5	2	.13	1		88
Velb ese	0	0.8	4	2.2	4	2.4	2	4	2.4	2	.04	2	6	19
Yola rı	5	9.0	3	.92	9	.51	8	1	9	2	.38	6	1	14
Zam zama	4	4.2	3	.57	8	0	3	8	5.7	2	.42	1		70
Topl am	356	1.4	4	.94	8	0.5	2	290	2.8	2	.57	3	34	56

Tablo 9: Gayrimüslim Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı

Kaz a/Köy	0-14		14-17		18-25		26-55		Yaşlı 55≤		T oplam
	ay	ran %	ay	ran %	ay	ran %	ay	ran %	ay	ran %	
Kaz a Merkezi	68	6.04	08	0.57	6	.42	26	1.72	3	.23	1
Fert ek	33	4.11	1	0.39	3	2.17	76	0.40	0	.92	6
Gölc			4		1		1		3		4

ük	96	3.07	6	0.10	9	0.76	49	2.74	5	.29	55
Ulua ğaç	8	4.31	7	.65	8	0.22	6	1.81		.97	76
Kiçi ağaç	1	5.48		9.35		2.90	0	2.25		-	3
Dir mason	49	5.07	12	5.77	7	0.84	32	2.67	0	.63	10
Suv ermez	81	7.62	8	3.22	4	.15	61	7.28	6	.71	90
Sem endire	6	3.00	6	3.00	1	.5	2	6.00		.50	00
And aval	6	2.47	1	3.24	9	2.39	7	7.17	1	.67	34
Tarh an	7	8.77	1	4.28	4	.52	0	4.01		.40	47
Kor donos	71	7.83	0	3.27	8	2.83	74	2.52	6	.53	52
Ara van	7	3.79	5	9.16	5	.71	00	4.84	0	.48	87
Den eği	81	3.89	8	4.60	3	3.67	82	4.08	0	.74	34
Topl am	084	7.75	09	2.84	81	0.52	948	5.38	98	.58	520

Tablo 10: Müslüman En Çok Kullandıkları İsimler

İsim	Kişi Sayısı	Toplam Nüfusa Oranı %
Mehmet	694	12.29
Ali	568	10.06
Hasan	480	8.50
Mustafa	408	7.22
Hüseyin	363	6.43
Ahmet	338	5.98
Osman	302	5.35
İbrahim	268	4.74
Süleyman	199	3.52
İsmail	177	3.13
Halil	173	3.06
Ömer	141	2.49
Yusuf	104	1.84

Abdullah	51	0.90
Musa	46	0.81
Mahmut	45	0.79
Diğer	1160	20.25

Tablo 11: Çamardı Kazasında Gayrimüslimlerin Yaptığı Meslekler

Me slekler	Kaza/Köyler														T oplam
	Çama	Ferte	Gölcü	Uluğ	Kiçia	Dirm	Suver	Seme	Anda	Tarha	Kord	Arav	Dene		
Ast arcı							-								7
Bak kal							4								3
Çer çi							-								5
Çift çi	35		19	9			-	57	0	3	9				700
Ço ban							3								10
De ğirmenci							5								16
Du hancı							-								7
Dül ger							1								2
Kol tukçu							-								6
Ma nav							2								7
Pap az							1								26
Pen beci						5	1								16
Ren çber	1	5				3	5		1		4		7		53
Sab uncu							-								8
Sa mancı							3								7
Seb zeci							7					4			44

Çı	Taş						-								6		
nel	Ge	92	5	21	1		5	9	60	8	8	8	8	3	2	153	1
topl	am																